

Придко Р.О.

ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ТА ГРОМАД: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено теоретичні основи фінансового забезпечення розвитку регіонів та громад. Розглянуто основні аспекти та підходи до тлумачення поняття «фінансове забезпечення» на мікрорівні. Сформовано концептуальну модель фінансового забезпечення розвитку регіонів та громад, в межах якої визначено основні цілі, методи, джерела, стратегії, інструменти та важелі грошового наповнення територій на місцях. Визначено особливості фінансового забезпечення розвитку територій в умовах війни. Досліджено основні зміни у джерелах наповнення бюджетів під впливом нових викликів. Здійснено стратегічне планування розвитку регіонів та громад під час та після завершення війни.

Ключові слова: фінансове забезпечення, сталий розвиток, регіон, територіальна громада, місцевий бюджет, бюджетування, соціальний розвиток, економічний розвиток.

Постановка проблеми. З часів запровадження децентралізаційних змін, одним із ключових напрямків розвитку України стало забезпечення сталого та рівномірного просторового розвитку, спрямованого на зменшення різниць між регіонами щодо рівня та якості життя населення. В сучасних умовах важливою умовою для успішної реалізації стратегій розвитку окремих територій є створення достатньої фінансової бази, яка визначається, з одного боку, наявним внутрішнім фінансовим потенціалом регіону, а з іншого – ефективністю формування та функціонування механізмів використання цього потенціалу. У контексті нерівності у розвитку регіонів України та нерівномірного фінансового забезпечення її окремих територій, необхідним є створення ефективного механізму фінансового господарювання, а обмежені можливості адаптації загальних фінансових політик до конкретних умов розвитку кожного суб'єкта господарювання, особливо в сучасних умовах війни, вимагає розробки загальних стратегій формування регіонального фінансового механізму, що ґрунтуються на принципах системного підходу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню тематики фінансового забезпечення місцевого самоврядування, територій (регіонів), міст, їх розвитку присвячено чимало

наукових праць, особливо серед українських вчених, таких як: В.Л. Бондаренко [1], М.В. Гончаренко [3], Н.Ю. Мельничук [7], В.І. Оспішев, В.М. Опаріна [8], Л.В. Панасюк [9], Г.Б. Погріщук В.М. [10], В.М. Родіонова [11], О.Л. Щербакова [12] та ін. Утім у науковій літературі й досі немає єдиного підходу щодо трактування цього поняття та присутня розбіжність при визначенні його основних елементів. Тому дана тема є актуальною в сучасних умовах та потребує подальшого детального вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження сутності та особливостей фінансового забезпечення розвитку регіонів та територій.

Опис основного матеріалу дослідження. Сутність функціонування територіальних громад полягає у формуванні їх фінансової самодостатності, яка є важливою конкурентною перевагою у економічній системі та базою для забезпечення їх сталого та збалансованого розвитку. Це, в свою чергу, вимагає створення ефективної системи фінансового забезпечення, яка дозволить забезпечити не лише економічний зріст території, а й вплине на покращення якості життя її мешканців, розвиток інфраструктури, соціальних та культурних сфер. Ефективне використання фінансових ресурсів сприяє збільшенню інвестицій в інновації, розвиток підприємництва та створення нових робочих місць, що сприяє загальному підвищенню рівня розвитку та конкурентоспроможності регіонів у глобальному контексті.

Багато дослідників та економістів у всьому світі зосереджують свою увагу на дослідженні

©Придко Р.О., аспірант 2-го року навчання, спеціальність «Економіка», ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, тел. +380506102430, e-mail: rostyslav.prydko@uzhnu.edu.ua

особливостей фінансового забезпечення регіонів та громад й мають різні підходи до їх розуміння. Ця тема залишається дуже актуальною, особливо серед українських вчених в різних галузях, таких як економіка, соціологія, політичні науки та інші.

Тому важливо розглянути, як саме українські науковці розуміють та визначають суть «фінансового забезпечення» саме на територіальному рівні (табл. 1)

Таблиця 1

Підходи до тлумачення поняття «фінансове забезпечення»

Автор	Трактування поняття
<i>Бондаренко В.Л.</i>	гарантоване певними заходами привласнення та використання вартостей у грошовій формі місцевими органами влади для соціально-економічного розвитку міст [1, с. 6]
<i>Гончаренко М.В.</i>	це сукупність заходів спрямованих на мобілізацію наявних, та виявлення і залучення потенційних фінансових ресурсів місцевої влади, держави, суб'єктів господарювання, місцевої громади, а також ресурсів зовнішніх інвесторів та формування шляхом їх об'єднання фінансових основ для економічних процесів на відповідній території, реалізації запланованих соціальних програм, проєктів [3]
<i>Мельничук Н.Ю.</i>	сукупність фінансових ресурсів, які зосереджуються у відповідних фондах та використовуючи які органи місцевого самоврядування з виконують покладені на них функції та повноваження забезпечуючи соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальної одиниці [7, с. 81]
<i>Оспіцев В.І.</i>	основний метод фінансового впливу на соціально-економічний розвиток, який регулюється на основі відповідної системи функціонування, яке може здійснюватись в трьох формах: самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування [3, с. 59]
<i>Опаріна В.М.</i>	процес, що реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватись через самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування [8, с. 56]
<i>Панасюк Л.В.</i>	сукупність заходів щодо акумуляції, розподілу та використання фінансових ресурсів з метою створення умов, що сприяють ефективному здійсненню економічних процесів на відповідній території, реалізації запланованих соціальних програм та запобіганню і усуненню порушень при використанні фінансових ресурсів [9, с. 7]
<i>Погріщук Г.Б.</i>	при визначенні фінансового забезпечення доцільно врахувати такі складові як: мета, завдання, функції, методи, джерела, обсяги фінансових ресурсів, а також діяльність як держави, так і суб'єктів господарювання, що пов'язана з мобілізацією і використанням цих ресурсів [10, с. 42]
<i>Родіонова В.М.</i>	покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів, що акумулюються суб'єктами господарювання і державою [11, с. 35]
<i>Щербакова О.Л.</i>	сукупність заходів, спрямованих на мобілізацію наявних та виявлення і залучення потенційних фінансових ресурсів, а також ресурсів зовнішніх інвесторів та формування шляхом їх об'єднання фінансової основи для здійснення економічних процесів на відповідній території, реалізації запланованих соціальних програм, проєктів, підтримки стабільного функціонування її інфраструктури та вдосконалення її життєвого середовища [12, с. 7]

На основі опрацьованих першоджерел (табл.1), аналіз фінансового забезпечення дав змогу виділити такі ключові аспекти даного поняття: мобілізація фінансових ресурсів; заходи, спрямовані на покриття потреби підприємств в капіталі; забезпечення грошовими ресурсами; покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів; сукупність економічних відносин, пошуку, залучення й ефективного використання фінансових ресурсів та організаційно-управлінських принципів; комплекс методів, важелів, інструментів створення і використання фінансових ресурсів; процес організації фінансування; система джерел

і форм фінансування; формування цільових грошових фондів; безперервність відтворювальних процесів [5].

Варто відмітити, що тлумачення поняття "фінансового забезпечення розвитку регіонів" залежить від різноманітних аспектів та підходів, контекстів та акцентів, що ставляться на вивчення цієї теми. Серед яких:

1. економічний підхід: фінансове забезпечення розвитку регіонів може розглядатися з економічної точки зору як процес залучення та ефективного використання ресурсів для стимулювання економічного зростання та підвищення

- конкурентоспроможності регіональних економік;
2. фінансовий підхід: розглядає фінансові аспекти, такі як бюджетування, інвестиції, податкова політика та інші механізми фінансового управління, які використовуються для забезпечення розвитку регіонів;
3. соціальний підхід: фінансове забезпечення розвитку регіонів може також розглядатися з позиції соціальної справедливості та забезпечення рівних можливостей для всіх мешканців регіону шляхом вдосконалення соціальної інфраструктури та доступу до освіти, охорони здоров'я тощо;
4. екологічний підхід: в рамках цього підходу фінансове забезпечення розвитку регіонів розглядається з урахуванням його впливу на природне середовище та екологічну сталість;
5. політичний підхід: фінансове забезпечення розвитку регіонів може бути також розглянуте з політичного погляду, включаючи аналіз політичних процесів, державних стратегій та політичних впливів на рівень інвестицій у регіональний розвиток.

Ці підходи можуть використовуватися окремо або в комбінації для розуміння та аналізу фінансового забезпечення розвитку регіонів у різних контекстах.

Узагальнення проаналізованих визначень дало змогу сформулювати власний підхід до фінансового забезпечення на мікрорівні, який відображає основні його характеристики. Фінансове забезпечення – це сукупність заходів по виявленню, залученню, накопиченню, мобілізації та оптимізації фінансових ресурсів регіонів та територіальних громад, а також фінансових ресурсів інвесторів та благодійників, шляхом виконання покладених на них обов'язків, метою якого є реалізація економічних, соціальних та адміністративних програм, спрямованих на розвиток конкретної громади, що в результаті має призвести до покращення рівня життя населення окремих територій, розвитку їх економіки, економіки регіону та країни в цілому. Метою фінансового забезпечення розвитку територій є формування фондів фінансових ресурсів, необхідних для розвитку та підтримки економічних, соціальних, інфраструктурних та інших сфер діяльності на рівні конкретного регіону чи конкретної території. Цей процес включає в себе:

- бюджетування та фінансове планування – розробка бюджетів та стратегій фінансового планування для регіону, що враховують потреби та пріоритети розвитку різних галузей та соціальних груп [2];
- інвестиції та фінансова підтримка – залучення інвестицій та фінансова підтримка для стимулювання економічного зростання, розвитку малих та середніх підприємств, інфраструктурних проєктів, соціальних програм тощо;
- податкова політика – розроблення ефективної податкової політики, яка сприяє збільшенню доходів регіону та забезпеченню стабільності фінансів [5];
- фінансування освіти та охорони здоров'я – забезпечення необхідного фінансування для освітніх та медичних закладів для покращення рівня освіти та здоров'я населення;
- розвиток інфраструктури – фінансування будівництва та розвитку інфраструктурних об'єктів, таких як дороги, мости, залізниці, аеропорти тощо, для покращення життя та забезпечення розвитку бізнесу в регіоні;
- соціальна підтримка – забезпечення фінансової підтримки для найбільш уразливих верств населення через реалізацію соціальних програм та допомогу у медичному обслуговуванні, житловому будівництві та інших аспектів соціального захисту.

Систематичний та цілеспрямований підхід до фінансового забезпечення розвитку територіальної громади забезпечує чітко сформована концептуальна модель (рис. 1), що включає наступні складові:

1. Аналіз потреб і можливостей: перший крок у створенні концептуальної моделі, що включає вивчення демографічних та економічних показників, інфраструктурних потреб, а також потреб у соціальних послугах та розвитку громадських ініціатив.

2. Визначення основних цілей та принципів розвитку: на основі аналізу потреб та можливостей, визначаються пріоритетні напрямки, завдання та принципи для досягнення сталого розвитку.

3. Стратегічне планування: формується стратегічний план розвитку громади, що може включати в себе конкретні проєкти та програми, спрямовані на поліпшення якості життя

мешканців та стимулювання економічного зростання.

4. Фінансове планування та ресурси: на основі стратегічного плану розвитку розробляється фінансовий план, в якому визначаються джерела фінансування та розподіл коштів на різні напрямки діяльності.

5. Стимулювання фінансового забезпечення: передбачає порядок стимулювання податкових надходжень до місцевих бюджетів, цільове використання фінансових ресурсів, захищення бюджетних видатків.

6. Нормативно-правове забезпечення: включає в себе ряд законодавчих актів та регулятивних механізмів, які встановлюють правові рамки для формування та використання фінансових ресурсів громад (Конституція України, укази Президента України, постанови ВРУ, нормативні акти КМУ, нормативні акти центральних органів виконавчої влади, нормативні акти органів місцевого самоврядування тощо).

7. Моніторинг та оцінка результатів: центральна складова концептуальної моделі, що дозволяє вчасно виявляти проблеми та коригувати стратегію розвитку для досягнення максимально ефективних результатів.

Варто відмітити, що правильно вибудована концепція фінансового забезпечення розвитку територіальних громад може дозволити досягти ряду важливих цілей та переваг, таких як: ефективне використання ресурсів, їх грамотний розподіл для реалізації пріоритетних завдань та проєктів, що сприяє максимальному використанню доступних коштів; стимулювання розвитку територій шляхом концептуального планування та ефективного використання фінансових ресурсів [6]; сталого розвитку зі збереженням ресурсів для майбутніх поколінь та уникнення надмірного експлуатації природних ресурсів; залучення інвестицій (як місцевих, так і зовнішніх); підвищення якості життя мешканців через забезпечення адекватного фінансування соціальних програм, освітніх та медичних послуг, інфраструктурних проєктів тощо; підтримка інновацій та розвиток громадських ініціатив для розвитку новаторських ідей, підтримки громадських організацій та ініціатив, що сприяють загальному розвитку громади.

Отже, правильно вибудована концепція фінансового забезпечення розвитку територіальних громад дозволяє не лише

забезпечити стійкий розвиток громади в сучасних умовах, але й створити умови для її успішного майбутнього.

В сучасних умовах війни, фінансове забезпечення розвитку регіонів та територіальних громад України представляє складний виклик, оскільки конфлікт спровокував ряд економічних та соціальних проблем. Важливим завданням у питанні фінансування територій на сьогоднішній день є виявлення гнучкості та швидкості у прийнятті управлінських рішень на місцевому рівні, а розподіл фінансових ресурсів бюджетів залежить від змін життєдіяльності територій, які пов'язані з довготривалим воєнним станом у державі, а саме:

- утворення військових адміністрацій та їх фінансування за принципом приналежності, оскільки військові адміністрації населених пунктів фінансуються з місцевих бюджетів територіальних громад, обласні та районні військові адміністрації – з державного, обласних та районних бюджетів [11];

- надання права виконавчим комітетам місцевих рад, місцевим державним адміністраціям, військово-цивільним адміністраціям прийняття рішень щодо перерозподілу фінансових ресурсів з місцевих бюджетів на користь державного бюджету з метою протистояння воєнної агресії;

- спрощення процедури передачі коштів між місцевими бюджетами;

- відміна реверсних дотацій для територій, на яких велися або ведуться бойові дії;

- доповнення програмної класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів на заходи та роботи з територіальної оборони, надання підтримки внутрішньо переміщеним або евакуйованим особам у зв'язку із введенням воєнного стану, допомогу внутрішньо переміщеним або евакуйованим особам у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні за рахунок коштів резервного фонду місцевого бюджету [4];

- надання компенсації з резервного фонду державного бюджету місцевим бюджетам для покриття витрат на оплату комунальних послуг під час розміщення внутрішньо переміщених або евакуйованих осіб у будівлях (приміщеннях) об'єктів державної, комунальної та приватної власності у період воєнного стану;

Рис. 1. Концептуальна модель фінансового забезпечення розвитку регіону та територіальної громади *

* систематизовано автором

- надання дозволу на використання залишків коштів за освітньою субвенцією на потреби територіальної оборони, евакуацію людей, розміщення ВПО та інші потреби, пов'язані з підтримкою та допомогою населенню в умовах воєнного стану [15; 16].

Умови війни створили додаткові виклики для фінансового забезпечення розвитку регіонів, але в той же час вони призвели до мобілізації нових джерел фінансування та ресурсів, що дозволило територіальним громадам залишитися «на плаву». А саме [2]: допомога міжнародних та гуманітарних організацій, донорських країн; інвестиції та проекти (деякі регіони стали об'єктом інвестиційних проектів для відновлення інфраструктури та економічного розвитку); локальні ресурси та місцеві ініціативи (залучення

місцевих підприємств, розвиток громадських проєктів та залучення волонтерів); публічно-приватне партнерство (посилення співпраці між державними установами та приватним сектором, що стало важливим джерелом фінансування для розвитку регіонів).

Ці джерела допомогли регіонам зберегти стійкість та можливість розвиватися навіть в умовах війни. В той же час, нестабільність та відсутність прогнозованості у фінансуванні розвитку інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших сфер створили серйозні перешкоди для сталого економічного зростання та покращення якості життя населення в окремих регіонах України. Тому важливою є координація зусиль між урядом, місцевими органами влади, громадськістю та міжнародними партнерами для

спільного розв'язання проблем, мобілізації ресурсів, а особливо – розробки ефективних стратегій фінансового забезпечення сталого розвитку регіонів, а саме:

➤ Стимулювання економіки: навіть в умовах війни можливе стимулювання економіки через інвестиції в промисловість, сільське господарство, туризм та інші галузі. Державні програми підтримки підприємств та малих бізнесів, а також сприяння експорту можуть допомогти зберегти економічну стабільність у регіонах.

➤ Соціальна підтримка населення: забезпечення соціальної стабільності є важливим аспектом. Це може включати надання допомоги тим, хто постраждав внаслідок конфлікту, а також підтримку для внутрішньо переміщених осіб та біженців.

➤ Розвиток інфраструктури: інфраструктурні проекти, такі як будівництво доріг, мостів, лікарень та шкіл, можуть покращити якість життя мешканців регіонів і створити умови для економічного зростання.

➤ Диверсифікація економіки: розвиток нових галузей економіки, що не пов'язані з військовим конфліктом, може зменшити залежність регіонів від поточної ситуації.

➤ Міжнародна допомога: підтримка з боку міжнародних партнерів може забезпечити додаткові ресурси та експертну допомогу у відновленні та розвитку регіонів.

➤ Залучення громадськості до процесу планування та виконання розвиткових проєктів може забезпечити більшу ефективність та легітимність вжитих заходів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, у контексті постійних трансформацій у сучасному світі, питання фінансового забезпечення регіонів та територіальних громад є надзвичайно важливим для забезпечення їх ефективного та самодостатнього розвитку. В ході дослідження було виявлено, що успішна реалізація цієї мети потребує комплексного підходу, який враховує різноманітні аспекти, такі як сталість фінансових ресурсів, ефективність їх використання та партнерство між урядовими та недержавними структурами. Виокремлені аспекти підкреслили, що ефективне фінансове забезпечення, розвиток новаторських стратегій фінансування, залучення інвестицій та розширення міжнародного співробітництва є ключовим фактором для забезпечення сталого та високоякісного розвитку регіональних громад у сучасному світі.

Умови війни створили складні виклики для фінансового забезпечення розвитку регіонів та територіальних громад України. Незважаючи на це, існують різноманітні джерела фінансування, такі як державні бюджети, міжнародна допомога, приватні інвестиції та місцеві ресурси, які можуть бути мобілізовані для підтримки їх безперервного розвитку. Найважливішою умовою на сьогоднішній день є об'єднання зусиль між урядом, місцевими владами, міжнародними партнерами та громадськістю для ефективного використання ресурсів і розробки стратегій, спрямованих на стійке відновлення економіки та соціального розвитку регіонів під час війни та після її завершення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко В. Л. Оцінка ефективності та збалансованості фінансового забезпечення розвитку міста / В. Л. Бондаренко // *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 10. с. 6 – 68
2. Бондарук Т. Г. Регулювання та фінансове забезпечення розвитку місцевого самоврядування / Т.Г. Бондарук // *Економіка та управління національним господарством*. 2010. с. 12 – 36
3. Гончаренко М.В. Фінансове забезпечення розвитку територій: теоретичний аспект / М.В. Гончаренко // URL: file:///C:/Users/User/Downloads/DeVu_2012_2_21.pdf (дата звернення 12.03.2024)
4. Дзямулич М. Фінансове забезпечення сталого розвитку регіону / М. дзямулич/ *Економічний форум*. 2023. №3. с. 128 – 133 стратегії ст132
5. Євроінтеграція та виклики війни: як розвиватимуться регіони та громади? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/25/709155/> (дата звернення 10.03.2024)
6. Красностанова Н. Е. Фінансовий механізм управління збалансованим розвитком регіону / Н.Е. Красностанова // *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна*. 2023. №36. с. 314 – 321
7. Мельничук Н. Ю. Проблеми та перспективи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні / Н. Ю. Мельничук // *Економіка Крима*. 2011. № 1 (34). С. 78–81.
8. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): [навч. посіб.] / В. М. Опарін. – 2-ге вид. доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2002. 240 с.

9. Панасюк Л. В. Фінансові ресурси місцевих органів влади : автореф. дис. ... канд. екон. Наук : спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Л. В. Панасюк. Ірпінь, 2009. 20 с.
10. Погрішук Г. Б. Фінансове забезпечення охорони навколишнього природного середовища : автореф. дис. ... канд. екон. наук / Г. Б. Погрішук. Тернопіль, 2005. 20 с. 4.
11. Сахно Т., Сарана Л. Фінансове забезпечення територій України в сучасних умовах: регіональний аспект / Т. Сахно, Л. Сарана // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2023, № 5. с. 197 – 203
12. Щербаківа О. Л. Фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку монофункціонального міста / О.Л. Щербаківа // Місцеве самоврядування. Запоріжжя, 2012. – 20 с.

REFERENCES

1. Bondarenko V. L. Evaluation of the effectiveness and balance of financial support for the development of the city / V. L. Bondarenko // *Aktualni problemy ekonomiky*. – 2003. – No. 10. – pp. 6– 68.
2. Bondaruk T. G. Regulation and financial support for the development of local self-government / T. G. Bondaruk // *Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom*. K., 2010. pp. 12 - 36
3. Honcharenko M.V. Financial provision of territorial development: theoretical aspect / M.V. Goncharenko // URL: file:///C:/Users/User/Downloads/DeBu_2012_2_21.pdf (accessed March 12, 2024)
4. Dziamulich M. Financial provision of sustainable development of the region / M. Dziamulich/ *Ekonomichnyi forum*. 2023. No. 3. pp. 128 – 133
5. European integration and the challenges of war: how will regions and communities develop? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/25/709155/> (accessed March 10, 2024)
6. Krasnostanova N.E. The financial mechanism of managing the balanced development of the region / N.E. Krasnostanova // *Scientific Notes of the Lviv University of Business and Law*. The series is economical. 2023. No. 36. Pp. 314 - 321
7. Melnychuk N. Yu. Problems and prospects of financial provision of local self-government in Ukraine / N. Yu. Melnychuk // *Economy of Crimea*. 2011. No. 1 (34). pp. 78–81.
8. Oparin V. M. Finance (General theory): [study. manual] / V. M. Oparin. - 2nd edition. add. and processing. - K.: KNEU, 2002. 240 p.
9. Panasyuk L. V. Financial resources of local authorities: autoref. thesis ... candidate economy Science: spec. 08.00.08 - money, finance and credit / L. V. Panasyuk. - Irpin, 2009. 20 p.
10. Pohrishchuk G. B. Financial provision of protection of the natural environment: autoref. thesis ... candidate economy Sciences / H. B. Pohrishchuk. – Ternopil, 2005. – 4 p.
11. Sakhno T., Sarana L. Financial provision of the territories of Ukraine in modern conditions: regional aspect / T. Sakhno, L. Sarana // *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*. *Ekonomichni nauky*. 2023, No. 5. p. 197 – 203
12. Shcherbakova O. L. Financial provision of socio-economic development of a monofunctional city / O. L. Shcherbakova // *Mistseve samovriaduvannia*. Zaporizhzhia, 2012. – 20 p.

Отримано 15.02.2024